
ІСТОРІЯ

УДК 821.161.2"18/19":908(477.83)-058.244

Володимир ГАЛИК,
м. Дрогобич

СІЛЬСЬКА СКОЛІВЩИНА У КРАЄЗНАВЧІЙ ТА ЕТНОГРАФІЧНО-ФОЛЬКЛОРНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА

У статті визначається місце сільських населених пунктів Сколівщини у краєзнавчій та етнографічно-фольклорній спадщині Івана Франка. Встановлено, що наукова діяльність Івана Франка на теренах Сколівщини базувалася на проведенні етнографічних експедицій з метою вивчення етнографічно-фольклорних особливостей краю.

Ключові слова: Іван Франко, сільська Сколівщина, історико-краєзнавчі дослідження, етнографічно-фольклорні дослідження.

Halyk V. Rural Skole District in Ivan Franko's Local Historical, Ethnographic and Folklore Output. The article concerns the location of rural settlements of Skole District as seen in Ivan Franko's local historical, ethnographic and folklore output. It was discovered that Ivan Franko's scientific activity in the area of Skole district was based on ethnographic expeditions which aimed at the studies of ethnographic and folklore features of the land.

Key words: Ivan Franko, rural Skole district, local historical research, ethnographic and folklore research.

Галык В. Сельская Сколивицина в краеведческом и этнографическо-фольклорном наследстве Ивана Франко. В статье определяется место сельских населенных пунктов Сколивицины в краеведческом и этнографическо-фольклорном наследстве Ивана Франко. Установлено, что научная деятельность Ивана Франко на территории Сколивицины базировалась на проведении этнографических экспедиций с целью изучения этнографическо-фольклорных особенностей края.

Ключевые слова: Иван Франко, сельская Сколивицина, историко-краеведческое исследование, этнографическо-фольклорные исследования.

Постановка проблеми. Сільські населені пункти Сколівщини цікавили Івана Франка протягом усього його життя, адже він активно займався вивченням історико-краєзнавчих та етнографічно-фольклорних

матеріалів, які віднаходив на їх теренах. Села цього краю І. Франко часто відвідував ще під час навчання у Дрогобицькій гімназії та Львівському університеті, і тому не дивно, що цей край для Івана Франка став одним із основних плацдармів для формування його науково-краєзнавчої діяльності.

Аналіз досліджень. Порушувана нами тематика фрагментарно оглядалася різними дослідниками. Зокрема, в центрі їх зацікавлення перебували окремо взяті, загальні проблеми, без спеціальних акцентів на науково-краєзнавчу та етнографічно-фольклорну діяльність Івана Франка на теренах Сколівщини. Взаємозв'язки І. Франка з просвітянами краю та його пошуково-наукову й дослідницьку роботу на Сколівщині виокремлюються у наукових та науково-популярних нарисах Г. Дем'яна [13] та багатотомних працях Р. Горака та Я. Гнатива [2–12].

Мета статті – проаналізувати місце сільських населених пунктів Сколівщини у краєзнавчій та етнографічно-фольклорній спадщині Івана Франка.

Виклад основного матеріалу. Сколівщина, яка в часі життя І. Франка адміністративно входила в склад Стрийщини, посіла вагомую позицію у його житті і науковій діяльності. Першопричиною такого зацікавлення, мабуть, було те, що вчений, вочевидь, свідомо не розмежовував зазначені території. Ще, навчаючись у Дрогобицькій гімназії, І. Франко розпочинає знайомство зі знаковими в історико-краєзнавчому контексті місцевостями цього краю. У «Передньому слові» до збірки оповідань, що вийшла 1913 р. під назвою «Рутенці», він писав: *«Незвичайними розривками в житті дрогобицьких гімназистів були екскурсії під проводом деяких учителів в околиці міста або до трохи віддалених місцевостей... З важніших екскурсій... згадую тільки кілька прогулок до Урича. Одна з них, під проводом професора Верхратського, складалася майже з самих тільки русинів і дала йому багату збірку рідкісних хрущів, які всіли знаходити різні ученики, шпиряючи сюди й туди по лісі, біля джерел та потоків. У самім Уричі члени екскурсії оглядали оба величезні камені, що мають на собі сліди людської праці... Верхратський зловив тоді малесенького лилика-підковця... Таких самих лиликів я бачив пізніше також у Бубнищі...»* [31, 9].

Про відвідування І. Франком сільських місцин Сколівщини дізнаємося з його листа до М. Драгоманова, де він повідомляє, що після закінчення сьомого класу Дрогобицької гімназії у 1874 р. в період канікул він не поїхав додому, а залізничним транспортом відправився до Стрия. Із Стрия сільськими шляхами вирушив до Синевідська, а звідти перебрався на Побук, Бубнище, Тисів, Церковну, Мізунь, Велдіж і зайшов

аж до Лолина. В цей час молодий І. Франко відвідав і Труханів. За його словами, ця «коротенька» мандрівка дала йому змогу докладніше «пізнати трохи більше світу і людей» [25, 244], ніж він знав до того.

Під час таких подорожей І. Франко зібрав чималу кількість матеріалів, фактів з історії, культури та побуту місцевого населення, які він накопичував шляхом невимушених спостережень та використовував пізніше у своїх літературних і наукових творах. Риси соціально-економічного та культурного життя Сколівщини присутні, зокрема, в його повісті «Петрії й Довбушуки», початковий варіант якої було опубліковано в 1875 – 1876 рр. в студентському журналі «Друг» під псевдонімом «Джеджалик» [30, 327]. Впродовж 1909 – 1912 рр. І. Франко суттєво відредагував «маловироблену мову» повісті, значно скоротив текст, вніс зміни в сюжет та характеристику героїв [22, 509], і вона вийшла з друку поодинокую книгою на початку 1913 р. [30, 327] У цьому творі автор відтворює образ знаного провідника опришків Олекси Довбуша. Певний інтерес для нас становить післямова до повторного видання повісті, в якій згадує свої кількаразові відвідування Урицьких скель, що «мають на собі сліди великої людської праці з передісторичних та дуже давніх історичних часів. Подібні скелі звиджував і оглядав я пізніше також у Бубнишу та Синевідську Нижнім, – ся остання досі, здається, зовсім невідома ані нашим туристам, ані дослідникам нашої старовини» [30, 488].

У селі Головецькому, що на Сколівщині, був колись парохом син Миколи Устияновича Сава. У нього у 80-х рр. ХІХ ст. впродовж двох років у час вакацій перебував І. Франко. З сільського приходства робив учений прогулянки до Тухлі та обидвох Рожанок, територія яких стала сюжетом до пізнішої повісті «Захар Беркут». І. Франко також бував у Рожанці та любувався її чудовими краєвидами [1, 34–35].

У наукових працях Івана Франка зустрічаємо обґрунтовані судження початків літературного процесу на Сколівщині. Так, у статті «Карпаторуське письменство ХVІІ – ХVІІІ вв.» він писав, що навіть у важких умовах того часу в Карпатах відбувається досить жвавий письменницький рух. Саме тут, на думку І. Франка, складаються майже чистою народною мовою розмаїті рукописні збірники, про що свідчать два такі манускрипти, які знайдено на території Сколівщини, а зокрема в селі Хітар тодішнього Стрийського повіту, тепер – Хітар Сколівського району, та в Тухлі [24, 208–209].

Велику вартість для дослідження історії Сколівщини мають місцеві історичні пісні, особливо ті, де оспівано опришківський рух. Поширені у них й мотиви про татаро-турецькі напади, боротьбу козаків з наїзни-

ками. Побутували на Сколівщині й адаптовані до місцевого колориту загальноукраїнські пісні про Байду, Морозенка. Своєрідний бойківський варіант про Саву Чалого записав у 1895 р. В. Гнатюк у с. Хітарі. Поряд у с. Корчині зафіксована в 1881 р. пісня про придушення угорського повстання 1848 – 1849 рр. на чолі з Лайошем Кошутом, яку подав І. Франко у праці «Кошут і Кошутська війна» [15, 461–477]. Також як культурно-історичний сюжет І. Франко опублікував із своєю передмовою в 1896 р. «Вірші Степана Шепедія», вихідця із Лавочного, написані ще в середині XIX ст. Їх виявив влітку 1895 р. під час перебування в Лавочному і Опірці та передав І. Франку відомий фольклорист О. Роздольський [19, 2–14].

З діяльністю Івана Франка на теренах Сколівщини пов'язаний новий період в історії розвитку галицького краєзнавства, етнографії та фольклору. Влітку 1884 р. він організував подорож української студентської молоді. Заздалегідь було ретельно визначено напрям і мету мандрівки, поінформовано про них не лише учасників, а й населення тих міст і сіл, які передбачалось відвідати. Молодь вбачала у своїй подорожі не прогулянку, а серйозну громадську працю, яка зобов'язана зараджувати пробудженню політичної і національної свідомості населення. У населених пунктах, через які проходила мандрівка, мали відбутися музично-декламаційні вечорниці з танцями, котрі, окрім товариських забав, мали за мету ознайомити молодь із різними прошарками тутешньої провінційної інтелігенції [32, 251].

Цього ж року І. Франко видрукував окремою брошурою накладом студентського комітету як своєрідну «програму дій» віршований опис маршруту «Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р.» [22, 416]. Ця програма є важливим документом, що засвідчує глибоку обізнаність молодого письменника з визначними місцями краю. Віршований опис-програма містить цікаві згадки і розповіді про Урич і Урицькі скелі, Корчин і Бубнище, Сколе і гору Зелемінь, факти з історії краю та свідчення про становище його населення [32, 250–262]. Варто наголосити, що учасники подорожі розпочали свою мандрівку від Дрогобича і пройшли через Східницю, Урич, Підгородці, Верхнє Синевідсько, Тишівницю, Труханів, Бубнище [32, 251].

Ще перед студентською мандрівкою, в описі села Синевідська на Сколівщині І. Франко показує, що тут було торговельне товариство, яке привертало увагу багатьох економістів і етнографів. У листі до М. Драгоманова від 4 грудня 1883 р., ділячись думками про дослідницькі плани Етнографічного гуртка Товариства імені Т. Шевченка, писав, що в його програмі на найближчі місяці буде відвідання Синевідського, «щоб до-

слідити докладно відносини, життя і погляди тої єдиної в нашій країні торговельної спілки – осади» [26, 384]. Із цього листа також дізнаємося, що «одною з перших... екскурсій повинна бути екскурсія до двох невеличких осель – Білки й Костинева, про котрі писано мені, що у них і досі задержалась якась цікава форма поземельної общини, і то, мабуть, чи не основна на спільній управі поля» [26, 384].

Жахливу атмосферу життя підневільної чужоземцями людності відтворив письменник у статті «Вандрівка руської молодіжи». Він писав: «Невеличке вбоге гірське сільце Урич (або, як його звать самі селяни, Уриче) належить до тих Богом і людьми забутих куточків світа, в котрих, здаєсь, ніколи не було і не буде якого-небудь живійшого життя, движення, руху. В подовжній долині над малим потоком дримає воно спокійно, сонне якесь, мракою повите. Маленька церковця під липами, убогий дім священика і показні дві коршми, – се одинокі сліди «духа часу», провіваючого, куди йому хочеся. Школи він ще не завів сюди. А преці-ж в лісистих проваллях на схід від того села, в величезних камінних «бовтах» якісь давні віки, якась старинна, дивна запропавша культура записала твердими і глибокими буквами свої сліди» [17, 1–2].

Після огляду скель в Уричі мандрівники вирушили до Підгородець. Далеко за село вийшли їх зустрічати О. Данилович із групою учнів. Невеликий дитячий хор заспівав пісню «Мир вам, браття», місцевий парох Онуфрій Данилович виголосив палку промову. Його маленька дочка вручила мандрівникам вінок з гірських квітів. З промовою-відповіддю виступив І. Франко, побажавши, «щоб, як ті пишнobarвні квіти сего вінка, цвіла також і розвивалась краса рідної руської землі, змагалось її багатство і розгорявся чимраз яркіше вогонь патріотизму в руських серцях» [18, 2].

Пізніше І. Франко писав, що до найцікавіших і найпам'ятніших епізодів подорожі належить перебування групи в селі Корчин. Увечері до місцевої школи зійшлося майже все село [18, 2]. З великою увагою вислухали селяни доповідь І. Франка «О початках нашого народного відродження» [18, 2].

У 1904 р. І. Франко разом з іншими членами НТШ сформував наукову експедицію, яка мала на меті різнобічно дослідити Бойківщину. У зв'язку з браком часу члени подорожі вирішили дослідити та обстежити лише частину Бойківщини і пройти приблизний маршрут, почавши від Лютовиськ до Лавочного, пізніше гірськими стежками від Лавочного аж до Синевідська вздовж річок Опір та Стрий паралельно із залізничною колією [20, 68]. Учасники експедиції, збираючи народознавчі матеріали на теренах Сколівщини, відвідали села Верхнє Висоцьке, Смерже

(тепер – Сможе), Феліціенталь (тепер – Долинівка), Аннаберг (тепер – Нагірне), Тухольку. Проте було досліджено лише долину річки Опір, роблячи зупинки в селах Лавочне, Тернавка, Славське, Тухля, Гребенів, місті Сколе і в селах Верхнє і Нижнє Синевідсько та Крушельниця, де і закінчився робочий маршрут експедиції. І. Франко зазначав, що *«експедиція користувалася гостинністю і щирою допомогою українських священиків – Качмарського, Давидяка, Мінька і Строцького»* і, підсумовуючи її роботу, стверджував, що *«Експедиція не мала ані можливості, ані наміру дати вичерпну картину цього певною мірою незвичайного, досі ще мало дослідженого гірського населення – бойків. Це була ніби тільки спроба, зроблена більше для того, щоб зафіксувати найбільш цікаве й те, що пізніше треба було глибше й ширше дослідити, щоб встановити головні риси терену, а не щоб вичерпати предмет дослідження»* [20, 70].

Експедиція тривала від 18 серпня до 24 вересня 1904 р. І. Франко брав у ній участь тільки до 5 вересня. Про виконану роботу він прозвітував у своїй статті 1905 р., яка була написана німецькою мовою *«Eine ethnologische Expedition in das Wojkenland»*. Ця праця є однією з кращих народознавчих розвідок І. Франка і свого часу була кілька разів перекладена українською мовою та перевидана. Сьогодні є неоціненним джерелом відомостей про Бойківщину, в тому числі й Сколівщину.

Наукове значення для вивчення культури Сколівщини має також збірник *«Галицько-руські народні приповідки»*, упорядкований І. Франком, де зафіксовано для нащадків чимало прислів'їв і приповідок, які нині уже майже вийшли з вжитку, або позбулися первісного змісту. Ареал фольклористичних пошуків І. Франка охоплює ті села, де він неодноразово бував чи гостював у своїх друзів: Климець, Корчин, Лисятичі, Либихора, Сенечів, Синевідсько, Тухля, Урич, Лавочне, Тухолька, Демня, Коростів, Підгородці, та місто Сколе [27, 28, 29]. Дослідник зібрав зразки прислів'їв і приповідок із чотирнадцяти населених пунктів сучасної Сколівщини, зберігши їх для вивчення наступними поколіннями.

У травні 1889 р. Іван Франко та Осип Маковей, проїжджаючи поїздом через Сколівщину, доїхали до станції Бескид, а звідти минули полонину Явірник, а також села Жупане і Климець до Карлсдорфа (в минулому місце вислання німецьких поселенців, яке існувало до початку Другої світової війни на західній околиці села Климець). Тут зупинилися вони на відпочинок у знайомого вчителя і громадсько-культурного діяча Антона Березинського. 20 травня 1889 р. обидва письменники побували на Ворітському перевалі, відвідали багаті на рибу місця ріки Стрий, про що у своєму *«Щоденнику»* О. Маковей зазначив: *«Кінець»*

травня 1889 р... Скоро прийшли ми, зараз пішов Франко дивитись до ріки Стрия на риби. Бо він зав'язаний рибак, як був його батько і є його брати» [14, 218].

І. Франко бував тут і раніше з сім'єю. Зокрема, у серпні 1888 р. з Карлсдорфа він ходив у містечко Смерже, що славалося великим ярмарком рогатої худоби. Свої враження від нього він описав у нарисі «Ярмарок у Смержу» [34, 342–345].

З півночі на південь через усю Сколівщину проїхав також залізницею І. Франко з М. Павликом у червні 1895 р., коли їхали на похорони М. Драгоманова в Софію. Свої враження з цієї сумної подорожі виклав І. Франко в оповіданні «Чиста раса» [33, 129–142].

Висновки. Сільська Сколівщина посідає значне місце у краєзнавчій та етнографічно-фольклорній спадщині Івана Франка. Ці терени описані у багатьох літературно-художніх, публіцистичних та наукових творах вченого, а також у його величезній епістолярній спадщині. Для вивчення етнографічних особливостей краю І. Франко організував влітку 1884 р. експедицію української студентської молоді, а 1904 р. разом з іншими членами НТШ наукову експедицію на Бойківщину, невід'ємною частиною якої була Сколівщина. Завдяки цим експедиціям дослідникові та його прихильникам вдалося відкрити для себе та зберегти в своїх наукових працях наступним поколінням відомості про особливості життя та побуту населення цього регіону, а також простежити їхню еволюцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боднарук І. На батьківщині Захара Беркута. Іван Франко й Тухольщина / І. Боднарук // Стрийщина. Історично-мемуарний збірник. – Нью Йорк – Торонто – Париж – Сідней : Б. в., 1993. – Т. III. – С. 32–46.
2. Горак Р. Іван Франко / Кн. восьма. Роки страждань / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавничий центр імені Івана Франка, 2007. – 546 с.
3. Горак Р. Іван Франко / Кн. дев'ята. Катастрофа / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавничий центр імені Івана Франка, 2008. – 480 с.
4. Горак Р. Іван Франко / Кн. десята. Quo tendis / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Ч. 1. – Львів : Видавничий центр імені Івана Франка, 2009. – 434 с.
5. Горак Р. Іван Франко / Кн. десята. Quo tendis / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Ч. 2. – Львів : Видавничий центр імені Івана Франка, 2009. – 360 с.
6. Горак Р. Іван Франко / Кн. друга. Цілком нормальна школа / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавництво отців Василян «Місіонер», 2001. – 204 с.
7. Горак Р. Іван Франко / Кн. п'ята. Не пора! / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавничий центр імені Івана Франка, 2005. – 426 с.
8. Горак Р. Іван Франко / Кн. перша. Рід Якова / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавництво отців Василян «Місіонер», 2000. – 232 с.

9. Горак Р. Іван Франко / Кн. сьома. Протистояння / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавничий центр імені Івана Франка, 2006. – 584 с.
10. Горак Р. Іван Франко / Кн. третя. Гімназія / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавництво отців Василян «Місіонер», 2002. – 360 с.
11. Горак Р. Іван Франко / Кн. четверта. Університет / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавничий центр імені Івана Франка, 2004. – 472 с.
12. Горак Р. Іван Франко / Кн. шоста. В поті чола / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : Видавничий центр імені Івана Франка, 2005. – 532 с.
13. Дем'ян Г. Таланти Бойківщини / Г. Дем'ян. – Львів : Каменярь, 1991. – 325 с.
14. Маковей О. Із щоденника / О. Маковей // Іван Франко у спогадах сучасників. – Кн. І. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1956. – С. 213–219.
15. Франко І. VI. Кошут і Кошутська війна / Іван Франко // Жите і слово. Вістник літератури, історії і фольклору. – Львів : Друкарня Інститута Ставропільського, 1894. – Т. I. – С. 461–477.
16. Франко І. VIII. Рукопис о. Теодора Поповича Тухлянського / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 32. – С. 273–280.
17. Франко І. Вандрівка рускої молодіжи. (II-га кореспонденція «Дѣла».) / Іван Франко // Дѣло. – Ч. 86. – 26 липня (7 серпня). – 1884. – С. 1–2.
18. Франко І. Вандрівка рускої молодіжи. (III-тя кореспонденція «Дѣла».) / Іван Франко // Дѣло. – Ч. 88. – 31 липня (12 серпня). – 1884. – С. 2.
19. Франко І. Вірші Степана Шепедія. [Додаток: тексти віршів] / Іван Франко // Записки НТШ. – Львів : Друкарня Наукового Товариства імені Шевченка, 1896. – Т. XI. – Кн. III. – С. 2–14.
20. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / Іван Франко // Франко І. Зібр. творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 36. – С. 68–100.
21. Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. Коментарі / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 22. – 515 с.
22. Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. Коментарі / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 3. – С. 397–436.
23. Франко І. Інтересний збірник з с. Хитара (пов<іт> Стрийський) (тимчасові відомості) / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 30. – С. 253–259.
24. Франко І. Карпаторуське письменство XVII – XVIII вв. / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 32. – С. 207–229.
25. Франко І. Лист до М. П. Драгоманова від 26 квітня 1890 р. / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 49. – С. 236–252.
26. Франко І. Лист до М. П. Драгоманова від 4 грудня 1883 р. / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 48. – С. 383–388.
27. Франко І. Передмова до другого тому (видання «Галицько-руські народні приповідки». Львів, 1908) / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у

50-ти т. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 38. – С. 317–322.

28. Франко І. Передмова до першого тому (видання «Галицько-руські народні приповідки». Львів, 1905) / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 38. – С. 294–316.

29. Франко І. Передмова до третього тому (видання «Галицько-руські народні приповідки». Львів, 1910) / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 38. – С. 323–328.

30. Франко І. Петрії і Довбушуки. Повість в двох частих. [Друга редакція] / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 22. – С. 327–488.

31. Франко І. Рутенці. Типи Галицьких русинів із 60-тих та 70-тих рр. мин[улого] в[іку]. / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 15. – С. 7–41.

32. Франко І. Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р. / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 3. – С. 250–262.

33. Франко І. Чиста раса / Іван Франко // Жите і слово. Вістник літератури, політики і науки. – Львів : Друкарня Інститута Стравропигійського, 1896. – Рік. III. – Кн. II. – С. 129–142.

34. Франко І. Ярмарок у Смержу / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 19. – С. 342–345.

Статтю подано до редколегії 10.10.2013 р.